

שיעורי שלמה

שיעורי הרב: <http://shlomo-aviner.net> *****

פרשת בשלח: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?

ידוע שבקריעת ים סוף רצו המלאכים לומר שירה, אך הקב"ה נזף בהם. אמר להם: "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה"!? דבר זה מופיע פעמיים בגמרא:

א. במסכת סנהדרין (דף ל"ט): "דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מאי דכתיב 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' (שמות יד, כ)? באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא. אמר להן הקדוש ברוך הוא: מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני"!?

ב. במסכת מגילה (דף י:): מופיע נוסח מעט שונה: "ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' (שמות יד, כ)? בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא: מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה"!? יש שרצו ללמוד מכאן שכאשר אויבי האומה נופלים, אסור לשמוח. זה אחד ההסברים למה לא אומרים הלל שלם בפסח בגלל "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה". יש בזה ארבע שיטות.

שיטה א: 'מעשה ידי' אלו ישראל והאיסור לשיר הוא רק כשישראל אובדים

מעשה ידי הטובעים בים אלו היהודים, לא המצרים.

מעשה ידי אלו היהודים העוברים בים, והם בסכנת טביעה כל רגע. בציוורים הנפוצים מצייירים שנפתחה אוטוסטראדה וכולם עוברים. זה לא היה כך. "ויבאו בני ישראל בתוך

הים ביבשה" (שמ' יד, כב). "אם בים למה ביבשה, ואם ביבשה למה בתוך הים? אלא מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן, ואחר כך נעשה להם יבשה" (שמ"ר כא, י. וע' סוטה לז.). כלומר, נכנסו למים והלכו בתוך המים עד שהגיעו המים אל החזה, אח"כ עד הצואר ואח"כ עד חוטמן. רק אז, לאחר שמסרו נפשם ממש, נעשה להם נס. ככל שהתקדמו, נסוגו המים לפניהם. לא שירדו פני המים, אלא נסוגו אחור, זהו שנאמר (תהי' קיד, ג): "הים ראה וינס" וגם כאשר נפתח הים, נפתח רק למרחק הקרוב, הנחוץ (ע' מלבי"ם שמ' יד, טז). אם כן בני ישראל היו ממש בסכנת טביעה, כמאמר חז"ל: "מעשה ידי טובעים בים". גם אם נתעקש לומר שהיה מעבר רחב, "אוטוסטרדה", "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" (יד, כד), מגינים עליהם - אולי תפול החומה לפתע?

בין כך ובין כך ישראל היו נתונים בצרה!

לפי זה מדוע רצו המלאכים לומר שירה? ובאיזו שירה מדובר? אלא, תמיד המלאכים אומרים שירה. כפי שאנו אומרים בתפילה: "... וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה, בשירה ובזמרה..." (ברכת יוצר אור). הם אומרים שירה ביום ובלילה. כאן מדובר בשירה בלילה. "ולא קרב זה אל זה כל הלילה!" (יד, כ). כל לילה אומרים המלאכים שירה. גם בלילה הזה רצו לומר שירה, והקב"ה לא הניחם: "בשעה שהיו ישראל חונים על הים, באו מלאכי השרת לקלס להקב"ה ולא הניחן ... אמר להם: בני נתונים בצרה ואתם אומרים שירה?" (תנחומא בובר בשלח סימן יג) וכן במדרש רבה: "אמר רבי יוחנן: בקשו המלאכים לומר שירה לפני הקב"ה באותו הלילה שעברו ישראל את הים ולא הניחן הקב"ה. אמר להם: לגיונותי נתונים בצרה ואתם אומרים לפני שירה"???" (שמ"ר כג, ז)

לפי זה אלו שדנו מכאן שאסור לשמוח בעת נפילת אויבי ישראל, נפלה ראייתם. גם בתנחומא וגם בשמות רבה מפורש שמדובר על "בני", על "לגיונותיו של הקב"ה" - ברור שאלו ישראל. שאז אין לשיר, ולא מדובר כשאוויבי ישראל נופלים.

אמנם יש לשאול האם גם הגמרא שהתבטאה "מעשה ידי טובעים בים" התכוונה לישראל. ואם לא, זו מחלוקת בין הגמרא למדרשים. ואולי אין זו מחלוקת אבל אינם מדברים על אותו דבר. אולי המדרשים מדברים על שירה לאחר הלילה שעברנו בים, ובגמרא מדובר בשירה הקבועה של המלאכים. ואין מחלוקת?

שיטה ב: 'מעשה ידי' אלו המצרים ובאמת אין לשיר על טביעתם, חו דעת יחיד

הבית יוסף (או"ח תצ) מביא מספר שבולי הלקט (ר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא, מאה ה-12, איטליה) (סי' קעד סט): "כתב בשם מדרש הרנינו פרשת סוכה שהטעם שאין גומרין ההלל כל ימי הפסח הוא לפי שנטבעו המצריים וכתוב (משלי כד יז) בנפול אויבך אל תשמח". בגלל שהמצרים טבעו לא אומרים הלל שלם. וכן מובא במשנה ברורה סימן תצ (סק"ז). אבל זו דעת יחיד.

כולם מסכימים שאין אומרים הלל שלם בששת הימים האחרונים של פסח. אך הסיבה היא אחרת. היות ובמשך כל ימי הפסח מקריבים אותם קרבנות כל יום. מה שאין כן בסוכות שכל יום זה קרבן אחר. זה הטעם העיקרי שמובא בגמרא (ערכין י.). בבית יוסף מובא לא

לומר הלל שלם, מהטעם שהביא שבלי הלקט. אבל זו לא גמרא! טעם הגמרא הוא העיקרי, ושל שבולי הלקט הוא טעם מצטרף.

בגמרא (מגילה י:): "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה"?! האם מדובר ביהודים או במצרים? הבה נבחון:

בגמרא שם: "רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא (פתיחה, הקדמה ללימוד מגילת אסתר) מהכא: "והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ... כן ישיש להרע אתכם" (דברים כח,סג). (ה' ישמח שיהיה לעם ישראל רע. עונש). ומי חדי (האם שמח) הקדוש ברוך הוא במפלתן של רשעים? והא כתיב (והרי כתוב) "בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו" (דברי הימים ב' כ,כא). (כשיצאו יהושפט וצבאו למלחמה נגד מואב ועמון (דבה"י ב' פרק כ) אמרו: 'הודו לד' כי לעולם חסדו', בלי המילים "כי טוב"). ואמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר 'כי טוב' בהודאה זו - לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים". (אם כן כיצד אמר הפסוק שה' שש להרע לנו)?

קושיא נוספת שם בגמרא: "ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (מהו שכתוב) "ולא קרב זה אל זה כל הלילה" (שמות יד, כ) - בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא: מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה"? אם כן, במי מדובר כאן?

בקשר לשאלה הראשונה שאמרו: "אין הקב"ה חפץ במפלתן של רשעים" - מי אלה הרשעים? נראה שאלו המואבים והעמונים. מסופר שם על צבאו של יהושפט הנלחם נגד אויבינו המואבים והעמונים. הם הרשעים. וגם לגבי קריעת ים סוף, ששאלו בגמרא: וכי הקב"ה שמח במפלתן של רשעים? הרשעים שזו היתה מפלתן, ודאי אלו המצרים. אפשר לומר שהיהודים הם בצרה, אבל האם אפשר לקרוא לצרתם של ישראל: 'מפלתן של רשעים'?! ודאי שלא. ברור שהכוונה למצרים. והרי בסוף גם לא קרה לישראל כל רע. האם המלאכים רצו לומר שירה ולשמוח על זה שכמעט טבענו, ודאי שלא. אלא הם בקשו לומר שירה על טביעת המצרים.

אם כן יש כאן שתי קושיות על הפסוק: "והיה כאשר שש ד' עליכם להיטיב אתכם ... כן ישיש ד'" ... להרע אתכם (דברים כח,סג). איך יכול להיות שה' שמח להרע לנו: קושיא א: הצבא של יהושפט, שלא אומרים 'הודו לד' כי טוב' - לא טוב שהורגים עמונים ומואבים, גם הם בני אדם, גם הם מעשה ידי.

קושיא ב: "ולא קרב זה אל זה כל הלילה" - בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה". אם על רשעים כאלו ה' לא שמח במפלתן, קל וחומר שאינו שמח במפלתנו, גם אם נרשיע,

מתרצת הגמרא: "אמר רבי אלעזר: הוא אינו שש, אבל אחרים משיש. ודיקא נמי, דכתיב כן ישיש ולא כתיב ישוש, שמע מינה" (מגילה י:). כלומר כאשר הקב"ה רוצה להעניש אותנו, הוא ודאי לא שמח בזה, אבל הוא דוחף אחרים לשמוח לעשות לנו צרות. הוא גורם להם להתלהב להציק לנו. לצערנו לא חסרים כאלו: נאצים, רומאים ויוונים ועוד ועוד. מבחינתנו זה עונש והעונש מכפר. הקב"ה אינו שמח במפלתן של רשעים, לא מואבים ועמונים ומצרים וקל וחומר לא בעת שישראל רשעים. אמנם זה ביטוי קשה "מפלתן של רשעים", אבל הוא מתייחס לחטאינו הקשים בדור החורבן, שגרמו לחורבן הבית והארץ

ולהליכתנו לגלות. בספר העיקרים מדבר רבי יוסף אלבו על השמחה הגורמת לאדם לעשות מעשהו בשלמות. ולכן נבין למה הקב"ה משיש את הגויים להרע לנו, כדי כחלק מגזרות חכמתו שדוקא העונש השלם יכפר עלינו ויביא להשתלמותנו. אם כן הפסוק מדבר על להרע לנו. אבל שתי הקושיות על הפסוק מדברות על להרע למואב ועמון, ולהרע למצרים. אם כן מאמר חז"ל: "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה" זה נאמר בגמרא על המצרים. לא עלינו כשאנחנו עוברים את הים. אם כן, לסיכום: הפרוש הראשון (תנחומא ומדרש רבה) דיבר שהמלאכים רצו לומר את שירת הלילה הקבועה שלהם, ובגלל שאנחנו היינו אז בסכנה, לא יכלו לשיר. ואילו הגמרא מדברת על שירה אחרת. על השירה בבוקר, לאחר הנצחון, שירה על טביעת המצרים, לא עלינו.

וכן הבין ה"משך חכמה": (לשמות יב, טו)

זה תכן דבריו: מתי והיכן נצטוונו על שביעי של פסח? נצטוונו במצרים, עוד לפני שיצאנו משם. לא אחרי שביעי של פסח, נצטוונו לקיים שביעי של פסח לדורות אלא עוד במצרים. למה? כדי שלא נחשוב שהשמחה של שביעי של פסח היא בגלל שהמצרים טבעו. אלא זה בגלל הגאולה. על הגאולה וודאי שאנו שמחים. אך לא על מפלת המצרים, כי הקב"ה אינו שמח במפלתן של רשעים. לא על זה עושים חגיגה. החגיגה היא על כך שיצאנו ממצרים. לכן הוא ציווה על כך לפני היציאה ולא אחר כך. וכן מפורש בילקוט רמז תרנ"ד. וז"ל: "אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג (סוכות)... אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת. למה? ... דבר אחר: **בשביל שמתו בו המצריים**. וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו, למה משום "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך". כלומר ה"משך חכמה" מביא שמפלת המצרים באמת ציננה את השמחה. והוא ממשיך: ולזה אמר (תהלים עא, כב-כד) "גם אני אודך בכלי נבל ... תרננה שפתי כי אזמרה לך, ונפשי אשר פדית". **אני שר על "נפשי אשר פדית"**, לא על טביעת אויבי.

שיטה ג': 'מעשה ידי' אלו המצרים, אבל רק למלאכים אסור לשיר, לנו מותר

1. **כי אינם סובלים כמונו**

בספר "אש קודש" לקדוש הרב קלונימוס קלמן קלמיש שפירא הי"ד זצ"ל (דרשות שאמר בשבת במחבוא בגטו ורשה וקראם "חידושי תורה משנות הזעם ת"ש-תש"א-תש"ב. לאחר המלחמה מצא פועל-בניין בדרך נס את כתב-היד של הספר כשהוא נתון בתוך כד וטמון באדמה; והוא נמסר לאחד מחסידיו של האדמו"ר). בספר זה מביא האדמו"ר מפיאסצנה כעין מחאה כלפי המלאכים על צערם של ישראל: "כי האם טעם כבר מלאך צערו של ישראל בשעה שמכים אותו, או את בושתי שרודפים אותו ומבזים אותו, או את ענותו בשעה שאין לו מזונות ח"ו" (ויקרא ת"ש עמ' כז-כח). היש לכם מושג מה עובר עלינו? המבינים אתם מה קורה לנו פה? ביזו אתכם? עינו אתכם? הכניסו אתכם למחנה השמדה? התעללו בכם? השפילו אתכם? האם יודעים אתם באיזה פחד אנחנו נתונים? באיזו אימה? האם יודעים אתם איך הורגים לנו את כל משפחותינו? (בימים הראשונים של המלחמה נהרגו בנו, גיסתו וכלתו).

לפי זה המלאכים אינם צריכים לומר שירה. אנחנו כן. על מה יאמרו המלאכים שירה? להם לא קרה דבר. אגב, המלאכים לא הורשו לומר שירה ואנחנו כן. " אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת... " (שמות טו). אח"כ גם הנשים אמרו שירה (שם כ,כא). (אמנם כדי שלא ישמע קולן הכו בתופים). וכן אנו אומרים מדי יום בשחרית ובערבית שירה והודיה על אותם ניסים: "כל בכוריהם הרגת, ובכורך ישראל גאלת, ויום סוף להם בקעת, וזדים טבעת, וידידים העברת, ויכסו מים צריהם, אחד מהם לא נותר! על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל, ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות למלך אל חי וקיים ... שירה חדשה שבחו גאולים..." ובערבית: "... העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה ... וראו בניו גבורתו, שבחו והודו לשמו, ומלכותו ברצון קבלו עליהם, משה ובני ישראל, לך ענו שירה, בשמחה רבה ואמרו כולם ...".

וכן שירות נוספות: שירת דבורה (שופטים ה), שירת דוד (שמואל ב כב), הוספת "על הניסים" בחנוכה ופורים, ולא עוד אלא שחזקיהו מלך יהודה נענש על שלא אמר שירה (סנהד' צד). וודאי שאנו אומרים שירה! אין להשוות את המלאכים עם ישראל. אנחנו סבלנו ולכן סביר שנשיר. המלאכים לא סבלו, ומדוע ישירו כשברואי ה' מתו?!

2. כי שירת המלאכים מבטאת את סדרי ההשגחה הקבועים וטביעת המצרים היתה הוראת שעה להצלת ישראל

ההבחנה בין שירת המלאכים ושירת ישראל מבוארת גם ב'מדבר שור' דרוש לח עמ' שנה-שנז: הקב"ה שמח באבדן הרשעים. שנאמר (משלי יא,י): "באבוד רשעים רינה". וכי זה יתכן? הרי "מעשה ידיו טובעים בים וכו'" ? פירש בזוהר דהיינו דוקא כשנתמלאה סאתם, ונשלם עוונם, אז הוא שמח (נח סא:). כאשר הכל פועל בעולם ע"פ הסדרים הקבועים שקבע יוצר בראשית ב"ה, נעשית כביכול מחשבתו וכוונתו, וזוהי שמחתו ית'. וכן בענין התהוות וכליון. ודאי גם הכליון הוא צורך ההתהוות השלימה, ולכן גם בו יש שמחה לפניו ית'. אבל זה בתנאי שהרשעים "מלאה סאתם", והגיע זמנם להתבער מהעולם. אבל לפעמים לא הרשיעו כ"כ, ואעפ"י כ עליהם להאבד, לצורך ישראל. וכך היה מצב המצרים בעת הרדיפה בים סוף. מצידם עוד לא הגיע זמן הכליון, אבל כדי להציל את ישראל, טבעו בים. שירת המלאכים מבטאת את סדר ההנהגה האלוקית ההרמונית, שמלכתחילה, ולכן רצו לשיר כשהמצרים טבעו, כי "באבוד רשעים רנה", ע"פ כללי ההנהגה הראויה. אבל כיון שאבידת המצרים, היתה כהוראת שעה, ולא כסדר הרגיל, לכן לא יכלו לשיר.

שיטה ד: מעשה ידי טובעים בים אלו התינוקות של ישראל

זה פרוש של רבי יוסף זונדל מסלאנט. שהיה תלמידו של רבי חיים מוולאזין והיה רב של ירושלים. היה גאון וצדיק עצום. הוא אומר כך: כתוב במסכת סנהדרין (צא:): סנחריב בא למלחמה נגד המלך צדקיה. כבש את כל א"י נשארה רק ירושלים. הוא התקדם לירושלים אפילו בלי הנשק הכבד. רבשקה עמד על החומה ולעג לישראל. מוזכר שאפילו היתה לצדקיה הוא-אמינא להכנע, אך ישעיהו לא הסכים בשום אופן. היה נראה שהקרב אבוד. אך בלילה קרה נס ומתו כל חיילי אשור. "ויצא מלאך יהוה ויכה במחנה אשור מאה

ושמנים וחמשה אלף, וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים" (ישע' לז, לו). "אותה שעה, "ויצא מלאך ה' ויכה וגו'". כלם מלכים קשורי כתרים בראשיהם. וקטן שבכולם היה שר על שני אלפים, שנאמר (לעיל לו) "ואתנה לך אלפים סוסים, ואיך תשיב את פני פחת אחד" וגו'. למדנו על קטן שבפחותים שהוא שר על אלפים איש. ונפלו הם וגייסותם" (רש"י שם). הסטוריונים מנסים להסביר: אולי תקף אותם חיידק אלים. אבל חז"ל אומרים: "אוזניים גילה להם, ושמעו שירה מפי חיות, ומתו". לשמוע שירה מפי חיות הקדש לא כל אחד מסוגל. והם נשרפו מכך. אמרו המלאכים: רבש"ע, היהודים עוברים בים והמצרים רודפים אחריהם אנחנו נשמיע שירה למצרים כמו שבעתיד יהיה עם סנחריב. הם ישמעו את השירה שלנו וימותו. אמר הקב"ה: סנחריב היה רשע אך לא כמוהם. הם זרקו את התינוקות שלנו לים: "מעשה ידי טובעים בים", התינוקות, ואתם רוצים להרוג אותם במיתה קלה ע"י שירה? אלא תהיה כאן מידה כנגד מידה, הם יטבעו בים. לסיכום: רק לדעת יחיד של בעל "שבולי הלפט" אין לשמוח במות אויבינו. אבל לדעת המדרשים והפוסקים מותר, כמו שבני ישראל שרו את שירת הים על טביעת המצרים. ההגבלות בשירה ביחס לטביעת המצרים היו רק על המלאכים.

יה"ר שנזכה למלא שחוק פינו ולשונונו רינה למשמע ולמראה כל נפלאות ד' על עמו ונחלתו.

עריכה: ד.פ.

ישיבת עטרת ירושלים ע"ר ת"ד 1076 ירושלים 91009 טל. 02-6284101 פקס. 02-6261528
 להרשמה לקבלת ההודעות יש לשלוח מייל: toratravaviner@yahoo.com www.ateret.org.il

